

DEN NYA KAPITALISMENS KULTUR

Av Richard Sennett

Översättning: Örjan Sjögren

Bokförlaget Atlas, 2007

Det moderna arbetslivets psykologiska effekter

Richard Sennett, som skrivit boken *När karaktären krackelerar* (2000), inleder *Den nya kapitalismens kultur* med en återblick till 1960-talets så kallade "Port Huron Statement", som formulerade ett antal visioner för "nya vänstern" i USA. Till min förvåning håller Sennett med de journalister som ger "-68-orna" skulden för dagens kapitalistiska kultur. Vänsterns attack mot institutionerna var delvis framgångsrik, men resultatet blev inte tillit och gemenskap. När institutionerna fragmentiserades så fragmentiserades också människors liv och arbete.

Det är den kultur, de värderingar och vanor, som har växt fram för att hantera den instabila sociala värld som ersatt de gamla krackelerade strukturerna som Sennett analyserar i sin nya bok. Första kapitlet "Byråkrati" ger en traditionell beskrivning av den klassiska byråkratiska organisationen, med många referenser till Max Weber. Globalisering, informationsteknik och flexibla organisationsmodeller tas upp kortfattat och utan överraskningar. Några för mig nya metaforer används emellertid. MP3-spelaren får illustrera strukturer och arbetssätt långt från den traditionella organisation som symboliseras av pyramiden. Den flexibla organisationen har, som MP3-spelaren, en enorm repertoar av möjliga funktioner. Det linjära, långsiktiga, förutbestämda ersätts av det icke linjära, omedelbara, föränderliga.

En styrka i framställningen är återkommande kopplingar mellan samhällsnivå och individnivå. Författaren grundar sig på egna intervjustudier som lyfter fram individuella, emotionella och värderingsmässiga, reaktioner på arbetslivets förändring.

Det tar tid att bygga upp lojalitet, tillit och ackumulerad kunskap, och det kan inte åstadkommas med påbud uppifrån. Raserandet av de gamla pyramiderna har inte lett till befrielse, makten koncentreras till ett starkare centrum som kontrollerar periferin utan mellanliggande byråkratiska nivåer. MP3-spelarens processor kontrollerar helheten och har direktåtkomst till allt material i apparaten. Ny teknik möjliggör för moderna företag att ha en närmast allseende övervakning, i detalj och i realtid. Den individuella moralen påverkas också, i den moderna spjutspetsorganisationen försvagas grundpelare för den traditionella arbetsmoralen, det långsiktiga strategiska tänkandet och förväntan om uppskjuten belöning.

Meningslöshetens spöke

I kapitlet "Talang och meningslöshetens spöke", byggs också broar mellan ekonomi och psykologi. Tre krafter bakom "spöket" beskrivs: globaliseringen, automationen och hanterandet av åldrandet. "Kunskapssamhället" producerar välutbildade ungdomar som inte får arbete. Jobben flyttar till låglöneländer med god tillgång på kvalificerad och billig arbetskraft. Inte bara lågkvalificerade arbeten inom tillverkningsindustrin, utan även högkvalificerade arbeten inom tjänstesektorn utlokaliseras. Inom tillverkningsindustrin har automationen under lång tid skapat stora produktivitetökningar. Dagens maskiner hanterar också service- och tjänsteuppgifter. I diskussionen om åldrandet skjuter Sennett in sig på erfarenhetens allt lägre värde. Den önskvärda kompetensen i den flexibla organisationen är förmågan att lära nytt, inte förmågan att använda sig av det man lärt. Förmågan att släppa taget om en föråldrad verklighet, "förmågan att kapitulera", är det som efterfrågas. Hur blir jag meningsfull när det traditionella sättet att bli en viktig och betydelsefull medarbetare, att engagera sig och bli skicklig inom ett avgränsat område, inte fungerar?

I avsnittet "Konsumtionspolitik" frågar Sennett om den nya ekonomin leder till ny politik. Hans svar är ja. Politiken kännetecknas alltmer av en konsumtionsorienterad marknadsföring och varumärkeslansering. Medborgarrollen ersätts av en kundroll. Resonemangen är intressanta ur demokratisynpunkt och i slutet finns en koppling till föregående kapitel. Demokrati kräver att medborgarna engagerar sig, tänker långsiktigt och söker kollektiva lösningar. I en kultur där sådana ansträngningar ses som hindrande försvåras demokratin.

Boken avslutas med en argumentering för en ny kultur. Författaren hävdar att de människor han intervjuat mest av allt behöver "ett mentalt och känslomässigt ankare", en kultur. De moderna institutionerna berövar, med sin kortsiktighet och oregelbundenhet, människor känslan för berättande, i meningen händelser som hänger ihop och bygger på ackumulering av erfarenheter.

Meningsfullhet kan skapas av offentligt, betalt samhällsarbete, som ger status genom institutionernas legitimitet. Men också av nödvändigt, hittills obetalt, omsorgsarbete i hemmet. Den tredje normen, hantverksskicklighet, bygger på idén att alla människor önskar göra något bra för dess egen skull. Den nya kulturen kan inte tillfredsställa en sådan önskan, varken inom arbetslivet eller politiken. Att göra något bra, bara för att du är engagerad, ger dig ett känslomässigt lyft. Ett sådant engagemang innebär att du måste koncentrera dig på en sak, och därmed avstå från andra möjligheter. Att avstå från möjligheter strider mot den nya kulturen. Men bara genom att göra revolt mot denna ytliga, kraftlösa kultur kan vi, enligt Sennett, få stabilitet och mening i livet.

CARL ÅBORG Fil dr, psykolog